MUHAMMED BİN SA’ÎD İBN-İ EBÎ’L-KÂDÎ

Târih, hadîs, usûl ve Şafiî fıkıh âlimi. Künyesi, Ebû Ahmed olup, ismi, Muhammed bin Sa’îd bin Muhammed bin Abdullah bin Ebi’l-Kâdî’dir. Doğum târihi bilinmemektedir. Aslen Harezmlidir. İbn-i Ebi’l-Kâdî ve İmâm-ül-kebîr lakablarıyla tanındı. 346 (m. 957) senesinde vefât etti.

Dedeleri ve babası âlim olan Muhammed bin Sa’îd İbni Ebi’l-Kâdî, ilk önce aile çevresinden ilim öğrendi. Ebû İshâk Mervezî ve Sîrâfi’den ders almak için Irak’a gitti. Uzun zaman orada kalıp, Irak âlimlerinden çok istifâde etti. Daha sonra Harezm’e döndü ve yıllarca, tâliblerine ders verdi. Dindeki yüksekliği, ilimdeki derecesi çok büyüdü. Selef ve halef âlimlerinin usûllerini, ictihâd ve fetvâlarını çok iyi bilirdi. Hepsi âlim olan Kâdî ailesinin en faziletlisi, fakîhi ve en cömerdi oldu. Ömrünün sonlarına doğru 342 (m. 953) yılında Mekke’ye gitti. Haremeyn’de ibâdet etmek, İslâm âleminin çeşitli bölgelerinden gelen âlimlerle görüşmek için, orada uzun zaman kaldı. Dönüşünde Bağdâd’a uğradı. Kendisine oranın âlimleri ve halkı çok iltifât etti. Bağdâd’da kalıp kendilerine ders vermesi için çok yalvardılar. Fakat o, memleketine gitmek istediğini bildirip oradan ayrıldı.

Harezm’de ve gittiği yerlerde insanlara doğruyu öğretip, çok talebe yetiştirdi. Herkesin İslâmiyeti öğrenip yaşaması ve Cehennem ateşinden kurtulması için çalıştı. Talebelerinin yeme-içme gibi ihtiyâçlarını da kendisi karşılar, onların sıkıntıya düşmeden dinlerini öğrenmeleri için çalışırdı. Ebû Sa’îd Karâbisî, Ahmed bin Muhammed bin İbrâhîm bin Kattân, kendi oğlu ve halefi Ebû Bekr Abdullah, talebelerinden ba’zılarıdır. Talebelerinden Ebû Sa’îd Karâbisî; “Hocam Ebû Ahmed İbni Ebi’l-Kâdî Mekke’ye gittiğinde, deve ve yaban eşeği üzerinde namaz kılınmasına âlimlerin i’tirâzını görünce, daha önce Harezm’de bu şekilde kıldığı namazların hepsini yeniden kıldı. Hadîs ilminde sika (güvenilir) ve sadûk (doğru sözlü) idi. Talebelerini her zaman gözetir ve onlara mallarından dağıtırdı. Hassas bir kalbi vardı. Günahlarına devamlı tövbe eder ve çok ağlardı” demektedir.

Kâfi kitabının sahibi: “Muhammed bin Sa’îd büyük bir imâm olup, Harezm’in kendisiyle iftihar ettiği bir kimse idi. O, ilminde diğer akranlarını geride bırakmıştır. Zamanındaki kadılar içerisinde ondan daha fakîh, daha fazîletli ve ondan daha üstün bir kimse de olmaz” diye onu övmektedir.

Onun için “Muhammed bin Sa’îd, kadılar evinin (kadılık makamına oturanların) en kıymetlisi. Harezm’de, kadıların en şereflisi, hayırlı ve güzel hasletleri kendisinde toplayan bir zâttı” denilmiş, bu husûsta çok şeyler söylenmiştir.

Birçok kimseler onun, kavminin seyyidi olduğunu beyân etmişler ve ba’zıları ondan bahsederken: “Yûsuf bin Ya’kûb bin İshâk bin İbrâhîm ya’nî Yûsuf (aleyhisselâm) kerîm oğlu kerîm oğlu kerîm oğlu kerîmdir. Muhammed bin Sa’îd bin Muhammed bin Abdullah da; âlim oğlu âlim oğlu âlim oğlu âlimdir. Dedelerinin hepsi takvâ sahibi âlimlerdir” diye bahsetmişlerdir.

Ebû Sa’îd Karâbisî; “Muhammed bin Sa’îd, gizlice çok sadaka verirdi. Ba’zı dostlarımız onun malının hepsini sadaka olarak dağıttığını haber vermiştir.” Kendisi kış mevsimi fakîrlerin maişetlerini temin edemedikleri zamanlarda, talebesine para verir ve ona: “Nehir donduğa zaman, vadiye git, nehrin kıyısında dur. Ailelerinin nafakasını temin etmek için, sırtlarında odun taşıyarak yürüyen za’îflere bu paraları dağıt” buyururdu.

Şafiî mezhebinin ileri gelen âlimlerinden olan Muhammed bin Ebi’l-Kâdî’yi bütün insanlar çok sever ve hürmet ederdi. Vefâtı üzerine pek çok kimse, üzüntüsünü bildiren mersiyeler söyledi. Mersiyelerden birisi şöyledir:

“İnsanlar, din için ağlayan bu zât için ağlasın. Çünkü insanların sevdiği rehberi, Muhammed bin Sa’îd toprağa girdi. Onun, gözleri yaşartan üstün hasletlerini, Muhammed bin Sa’îd’i kaybetmekle kaybettik. Sen Muhammed bin Sa’îd el-Kâdî, gibi büyüklere benzemeğe çalış. Onlar karanlık gecelerde parlayan kandiller gibidir. Onlar bu dînin direkleridir. Şerefli olarak yaşayıp, şerefle öldüler ki, onlara kötülük lekeleri bulaşmadı.”

Fıkıh ilminde ilk kitap yazanlardan olan Ebû Ahmed İbni Ebi’l-Kâdî, “Hâvî” ve “Amd” kitaplarının yazarıdır. “Hâvî’yi Ebû İbrâhîm Müzenî”nin “Câmi-ül-kebîr”ini esas alarak yazdı. “Amd” adlı eserini ise, 342 (m. 953) yılında gittiği Mekke’den dönüşünde Bağdâd’da yazmıştı, İmâm-ı Mâverdîve Furânî

“Hâvi” ve “Amd” adlı kitaplarının isimlerini İbn-i Ebi’l-Kâdî’nin eserlerinden aldılar.

Kitâb-ül-hidâye’de, Şafiî mezhebinin usûl-i fıkhını anlatır. Bu kitabı usûl-i fıkh konusunda yazılan güzel ve fâideli bir kitaptır. El-Kâfî adlı eseri ise Harezm târihine âittir. Seksen cild civarında büyük bir kitaptır. Bunlarda Harezm târihini ve Harezm’de yetişen evliyâ ve âlimleri anlatmıştır. Şemseddîn Muhammed bin Zehebî, bu kitabı kısaltmıştır.

Er-Reddü alel-muhâlifîn ve ayrıca çeşitli konularda yazılmış pekçok risaleleri mevuttur.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 164

2) Mu’cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 37

3) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 293